

zerom. S njim smo se radovali budućem svijetu široke prosvijećenosti, veće pravednosti, istinskog mira, duhovne slobode i sveopće političke i nacionalne ravnopravnosti. Na jezivim, materijalnim i moralnim, ruševinama iz drugog svjetskog rata i u trenucima novoga hladnog rata, bezobzirne ideološke mržnje, a sve pod prijetnjom atomskog uništenja civilizacije, takva radost i nada bila nam je i utjeha i oslonac a još više kriterij vrednovanja i borbena obaveza. U toj smo »školi« realnog i univerzalnog humanizma shvatili da brigu za vlastitom afirmacijom u društvu treba uskladiti s brigom za svoj narod u cjelini i za sve narode svijeta.

Nismo, dakako, tada još slutili kroz kakve se sve teškoće, nerazumijevanja i osamljenost probija i kroz kakve će se još morati probijati Supek u svojem sve nemirnijem i sve plodnijem životu. Još manje smo slutili što sve nas čeka, koje sve opasnosti prijete upravo onima koji žele svugdje biti odgovorni i prisutni, sve upoznati, sve unaprijediti i sve uskladiti. Nedovršenost, izgubljenost, izloženost, nezaštićenost, još brojniji konflikti, nepravedne osude i katkada nemilosrdna osamljenost vrlo su često, na žalost, čjena za aktivan pristup upravo tome sasvim suprotnim idealima, naime, idealima slobode, pravde, napretka, sigurnosti, širokogrudnog razumijevanja i sloge.

Međutim, danas bismo mogli reći da smo ipak zadovoljni već samim time, ako smo i koliko smo svaki na svom području, u ovoj ili onoj struci i aktivnosti, bliže ili dalje od samog Supeka, mogli u duhovnoj zajednici sa Supekovim ili srodnim nastojanjima širom zemlje i svijeta međusobno podijeliti ne samo dobro nego i zlo, ne samo uspjehe nego i promašaje, ne samo radost nego i bol razočaranja. Vjerujem da su tako naši zajednički uspjesi na ovom plemenitom putu sve plodniji, a gorčina mnogo podnošljivija. Naša zahvalnost Supeku i naša solidarnost s njime uglavnom se danas i može tek tako iskazati: bez slavlja, ali ne bez stalne i odgovorne prisutnosti u sadašnjem i budućem vremenu...

Dok smo mi s ponosom gledali i gledamo stalno u Supeka, znali smo i znamo da i on, danas pogotovu kao rektor Hrvatskog sveučilišta, jednako tako gleda i nas, da stalno nešto novo i važno otkriva prateći korake mladih i mlađih koji tek nailaze. Svoju trajnu mladost i dugogodišnju svoju povezanost s mladošću i njezinim traženjima Supek nam je ponovo darovao, ponovo potvrdio i najnovijim svojim romanom »Sve počinje iznova«, gdje razgovara s vlastitom mladošću te prošle i buduće događaje sabire u živo iskustvo sadašnjeg, možda presudnog trenutka.

ŠKOLA, KULTURA I ODGOJ

Drago Šimundža

Odgoj i obrazovanje

Od najstarijih vremena do danas škola je bez sumnje igrala glavnu ulogu u odgoju i obrazovanju društva. Osnovana za to da mladima predaje iskustvo starijih, ona je zadržala i vršila svoju immanentnu funkciju prosvjete i kulture odgajajući mlade naraštaje i obogaćujući njihove duhovne, umne i čuvstveno-emotivne moći na intelektualnom, etičko-moralnom i estetsko-emocionalnom području. Mijenjajući svoje planove i metode, modificirajući čak i sam sadržaj i svoj oblik, škola se nije mogla odreći svoje osnovne zadaće. Odgoj i obrazovanje bili su uvijek njezino životno poslanje, njezin smisao i sadržaj. Pa ipak, ta dva područja, tako bliska i međusobom ovisna da se stalno ispre-

pliću i popunjuju, imaju opet svako svoje specifičnosti te se može, doista, govoriti posebno o jednoj, posebno o drugoj funkciji škole. Naravno bilo bi neumjesno govoreći o jednom zanemariti drugo, odnosno ističući odgoj podcijeniti obrazovanje. Kao što čovjek u biti tvori jedno neodoljivo jedinstvo tako i njegovo formiranje — prema našoj temi dvostruka uloga škole u oblikovanju ličnosti, odgojno-obrazovni karakter škole — ima jedinstveni cilj i u tom smislu se jedan i drugi oblik djelatnosti škole popunjava i uzajamno pomaže. Obrazovna funkcija škole, očito, služi odgojnoj, odgojna, opet, obrazovnoj. Zalazeći na to područje, spomenimo odmah ono na što svaka pedagogija izravno računa, dvije osnovne moći ljudskog bića: razum i slobodu, tj. um i volju, na čemu se temelji intelektualna izgradnja i moralna fizionomija ličnosti. Iako um i volja i metafizički i fiziološki stoje u međusobnoj ovisnosti — te se i djelokrug njihova djelovanja djelomično poklapa i u međusobnom je utjecaju — moramo napomenuti da se odgoj u užem smislu riječi veže primarno uz volju, a izobrazba uz intelekt. U vezi s tim znamo da odgoj volje i pravilna orijentacija duhovnih sila doprinose izravno cjelokupnom odgoju ljudskog bića, njegovu društveno-moralnom liku, u prvom redu moralnoj izgradnji ličnosti u smislu etičkog uzdizanja, formiranju svijesti, savjesnom praktičnom životu, dok uvježbavanje i kultura razuma pridonose u prvom redu izobrazbi, obogaćuju spoznaju, i služe intelektualnom razvoju. Znamo da su te dvije dimenzije ljudskog bića i te kako bliske i u međusobnoj ovisnosti, ali, na žalost, uza sve to može se dogoditi da kod podcijenivanja voljnog aspekta pri formiranju ličnosti može i na tom području doći do velikog raskoraka te se ostvariti nadprosječna uzna sposobnost, a izostati ili se čak namjerno potisnuti ona eminentno odgojna crta unutarnje kulture, u etičkom smislu moralne oznake ličnosti.

Škola kao kulturna ustanova koju je rodilo društvo ili, bolje, sama ljudska priroda i potreba ima za cilj cjelovitu izgradnju čovjeka. Tako bismo morali dodati uz razum i volju još i široku ljestvicu čuvstvenog, emotivnog života, odgoj mašte i osjećaja. I to je zadaća škole. Pogrešno bi bilo kada bi se ona ogradila od tih naravnih vrednota ljudskoga bića i insistirala samo na intelektualnom ili moralnom aspektu svoga poslanja. Njezina društvena funkcija: odgoj i izobrazba mladih naraštaja, iako kao društvena kategorija varira s društvom, ne smije se u biti iznevjeriti svome odgojnom pozivu. Škola ni danas ne smije zanijekati svoju odgojnu ulogu. Ako itko, to je škola pozvana da stekne povjerenje mladih i na njih izvrši svoj duboko-humani poziv odgoja. Ona je pozvana da nađe pravi put i pokaže smjernice današnjoj mladeži koristeći se, dakako, svojim teoretskim znanjem i iskustvom starijih. Društvo još uvijek u njoj gleda eminentno odgojnu ustanovu; njezina odgojna zadaća ne smije nas iznevjeriti. Treba joj, stoga, dati više mjesta i značaja u suvremenom odgoju i kulturi.

Uloga škole u odgoju nije načelno diskutabilna. Svi se slažu da je to njezin poziv. Priručnici i studije građanske, kršćanske i marksističke pedagogije redom naglašavaju dvostruku ulogu škole. Uz intelektualnu izgradnju oni ističu njezino odgojno poslanje u užem smislu riječi: formiranje duhovne fizionomije, karaktera i moralnog razvoja ličnosti. Oni, dakle, u školi gledaju društvenu ustanovu koja izgrađuje cjelovito ljudsko biće, duhovne i tjelesne snage, um, volju i čuvstveno-estetski život učenika.

Stručnost i uljudba

Pedagozima je, dakle, načelno jasno da škola mora s jednakom ozbiljnošću računati na odgoj i cjelovitu duhovnu kulturu kao i na predmetno obrazovanje. I školi je u načelu to jasno. To je, rekli smo, njezina zadaća. Teoretski čak to se da naglasiti i u idejnim planovima za nastavu. Praktično, međutim, pitanje nije tako jednostavno. Stvar se zapliće to više što se škola danas sve više orijentira prema obrazovanju i intelektualnoj izgradnji; svakako, daleko više nego prema odgojnom problemu formiranja ličnosti i moralnoj problematici čovjeka i društva. Nije li tu manjak suvremene metodologije i orijentacije škole te početak kriza na odgojnom i društvenom području? Nije li tu, možda, jedan

od uzroka dezorijentacije mladih, njihove prepuštenosti metodama anti-odgoja? Što mladi očekuju od škole ili, bolje, što društvo od nje očekuje? Je li škola pozvana samo da osposobljuje stručnjake, specijaliste i ništa više, ili pak mora zadržavati svoj odgojni karakter te tako računati i na odgoj u užem smislu riječi? Naša potrošačka civilizacija i bezobzirna konkurencija ugrožavaju naj-ozbiljnije odgojni karakter škole. Traži se samo stručnjak i ništa više. Gornja se pitanja zanemaruju. Vrijeme nam se, međutim, osvećuje. Ne bi se smijelo šutke prelaziti preko tako važnih i načelnih pitanja. Znanost i tehnika tako potrebne suvremenom društvu i čovjeku u stanju su da iznevjere najskromnija očekivanja ako škola sa svojom odgojnom misijom propadne na ispitu. A čini se da nije od toga daleko. Današnja je škola, naime, uzela kao svoj gotovo jedini cilj obrazovanje, predmetnu nastavu, a mimoišla, očito na praktičnom planu, odgoj i izgradnju ličnosti. To posljednje, međutim, jednako je potrebno suvremenom društvu kao i ono prvo. Cjelovita ličnost, zdravo razvijena umno i društveno-etički, moralno, dobro odgojena, u stanju je obogatiti svoje društvo i svoju sredinu.

Možda i ne bi trebalo tako dijeliti i razdvajati zadaću i funkciju škole da nije bilo potrebno naglasiti kako ona mora posvetiti više pažnje odgoju i društvenoj uljudbi. Škola je sa svojim nastavnim kadrom pozvana da formira cjelovitu ličnost, stoga treba da pravilno naglasi ulogu volje u čovjeku i njezin udio u izgradnji društvenog i moralnog bića. Jedinstvo ljudskog bića upućuje na cjeloviti odgoj ljudske ličnosti. Prema tome ne bi trebalo načelno djeliti intelektualni odgoj od cjelokupnog odgoja i kulture duha. Nema cjelovite ličnosti bez jednoga i drugoga. Ne krije li se već u školskim klupama — ako se tu odgaja jednodimenzionalno društvo — korjenje budućej samovolji, prkosu, izazovu, ekscentričnosti i opasnosti po društvo? Nije li pak škola kao ustanova djelomično mimoišla etičku i društvenu izgradnju učenika, odgoj u užem smislu riječi, te se stoga sada i ne može od nje tražiti izravno izgradnja etičkih i društvenih kvaliteta, etičke i društvene svijesti — koliko intelektualna izobrazba? Sklon sam na to pozitivno odgovoriti. Moram napomenuti da je u suvremenoj školi funkcija obrazovanja djelomično nadomjestila funkciju odgoja; tako se bar čini. Pa ipak ništa ne smeta da zaključim da je društveno odgojna uloga škole kao odgojne institucije minimalna. Ako, naime, načelno stojimo na tome da je nastavnicima i školi primaran predmetni intelektualni odgoj, tj. naobrazba, onda je velika opasnost da to postane jedina funkcija škole: odgoj intelekta, obrazovanje i stručnost, dakle, jednostrana dimenzija intelektualiziranog društva. Ne mislim time reći da naša nastava prijedje u moraliziranje, u usku odgojnu funkciju slijepe volje, karaktera ili »pranje mozga«. Životni fakti, međutim, i nove spoznaje zahtjevaju pravilno tumačenje i zdravo društveno usmjerenje mlade ličnosti. Potrebno je, stoga, naglasiti ulogu škole u cjelokupnom odgoju; tu zapravo mislim odgoj u užem smislu, formiranje ličnosti, odnosno unutarnju duhovnu kulturu učenika, dimenziju njegove svijesti i slobode uz puni osjećaj odgovornosti. U tome upravo može škola pomoći današnjoj mladeži.

S posljednjom primjedbom zalazimo u središnji problem naše teme: ulogu nastavnika u odgoju škole. Ako je škola kao ustanova djelomično zapostavila odgoj obrazovanju, može li nastavnik u službi škole uz obrazovanje odigrati i svoju ulogu odgojitelja? Može li steći povjerenje i planski odgojno djelovati? Nije li problem u tome što su današnji nastavnici profesori, a ne odgojitelji? Što im omogućuje program i opseg gradiva? Pitanja se nižu i teško je na njih do kraja odgovoriti. Međutim, ni škola ni nastavnik ne bi smjeli zatvarati oči pred otvorenim problemom odgoja mladih. Ma koliko da su usmjereni na profesionalno obrazovanje i svoj program nastave, oni ne smiju zaboraviti svoje odgojno poslanje. Svaki manjak na tom području, manjak je istodobno njihove profesionalne svijesti i dužnosti. Očito, nastavnik se susreće s mnoštvom problema u nastavi, njegova predmetna zadaća u granicama programa ne da mu oduška, ali njegov poziv nastavnika ne smije mimoići bitna pitanja odgoja. Uz intelektualno-emotivnu stranu u svojoj nastavi, on ne će zaboraviti

na etičko-moralnu izgradnju, povezat će život i imanentne moći ljudskoga bića i ljudskih postignuća u jedinstvenu cjelinu ističući, dakako, osjećaj dužnosti uz puno angažiranje svijesti i odgovornosti. Ne zatvarajući vrata novim spoznajama, napretku i samoinicijativi, škola i nastavnik zastupat će zdrava načela i socio-etičke norme uljudbe i odgoja.

Važnost samoodgoja

Ovdje bismo se dotakli izravno samoodgoja, savjesti, slobode i odgovornosti. Zdravo društvo je, naime, uvijek temeljilo svoj odgoj na dimenziji ljudske slobodne razumne naravi, na ljudskoj svijesti i odgovornosti. Sve što se učinilo protiv toga bilo je pogrešno i neispravno. Bez unutarnjeg slobodnog pristanka ni djelo ni odgoj u cjelini nemaju bitnog životno-moralnog sadržaja. Odgoj teži za skladnom ličnosti, za karakterom koji će poštovati svoja načela u životu. Nema smisla zapostavljati slobodu i sklad unutarnjeg i vanjskog identiteta u odgoju. Konvencionalni, farizejski ili legalistički odgoj, servilni oblik ljudske svijesti, u biti je pogrešan. Istina mora dominirati odgojem. Svjesni i savjesni pristanak, stoga, uz razumsko obrazloženje jedino je pravilna metoda u zdravom odgoju. Suvremeni odgoj, dakle, ne smije bolovati od pseudo-pedagogije ili građanskog konformizma. On mora biti načelan, objektivn. Nužno će težiti za unutarnjom i vanjskom harmonijom prema skladnom razvoju odgovornosti i slobode. Nastavnik mora biti toga svjestan. Ne prihvaćajući Rousseauxovu tezu o »dobroti«¹ ljudske prirode, današnja pedagogija odbacuje determinizam i naglašava potrebu pozitivnog odgoja — svjesna da se čovjek da odgojiti i popraviti. Znajući, opet, da nema ništa iz prisilnog nametanja, ona se obraća gojencu i u njemu nalazi glavnog suradnika u odgoju. Nove pedagoške metode idu upravo za tim da naglase ulogu samoodgoja. Jedna od bitnih zadaća škole i nastavnika ogleda se u tome da razviju kod učenika smisao za samoodgoj. Na to se mora nužno računati. Samoodgoj je najsigurnija garancija da će odgoj uspjeti. To je najbolja metoda, najkorisniji put, da se ostvari kompletan čovjek. Nasuprot farizejskom legalizmu, Merleau-Pontyjev moralu ambiguiteta, puritanskoj hipokriziji, Kristovim objeljenim grobovima — zdravi odgoj svijesti i slobode uz puni osjećaj samoodgovornosti, na praktičnom planu dobro usmjereni samoodgoj, izgrađuje i odgaja zdravu ličnost, jedinstvenu, kompletnu. Nužno je, dakle, s više povjerenja pristupiti učeniku. Prisila i moralni pritisak bez dovoljnog razumskog osvjetljenja i spoznaje urađaju redovito kompleksima i unutarnjim otporom koji nužno kvare čovjeka. Lažni legalizam i sitničavost moraju u odgoju ustupiti mjesto iskrenom prilazanju stvari i prihvaćanju čina za to što je razložiti i opravdan. Samo sukladnost svijesti i djelovanja, savjesnost, ima punu vrijednost na odgojnom području. Sve je drugo puki konformizam, legalizam ili obična hipokrizija. Treba, naprotiv, težiti za odgojem cjelovite ličnosti, ne za formalistom, dvoličnjakom ili ideološkim fanatikom.

Vraćajući se ponovno na naše pitanje školskog odgoja, na položaj, recimo, nastavnika povijesti ili fizike, postavlja se praktično pitanje: Što i koliko dati uz intelektualnu dimenziju predmetne nastave na onom drugom području odgoja i društvene uljudbe? Bilo bi suvišno i smiješno određivati načelni doprinos jednoga ili drugoga predmeta. Međutim, što je danas potrebno naglasiti, ostaje na svakom predmetu i na školi kao cjelini velika dužnost i obveza da izvrše svoje odgojno poslanje te u tom smislu djeluju na učenika. Uz intelektualnu ona mora ispuniti i svoju odgojnu funkciju. Društvu su potrebne kompletne ličnosti, moralno zdrav naraštaj.

Pitanje se, dakle, teoretski nužno nameće. Njegovo praktično ostvarenje još više. Čini se na prvi mah da i nije lako za školu i nastavnika naći pravu mjeru i način. Kako na predmetnoj nastavi koja je specifično područje znanosti, utjecati odgojno i čak formirati jednu ličnost? S takvim pitanjem teško je na prvi pogled izaći na kraj. Stvar se, međutim, pojednostavnjuje kad shvatimo da je

čovjek jedinstveno biće, da su njegov intelekt i volja, naobrazba i odgoj, u uskoj relaciji i ovisnosti. Stoga, dok škola vrši svoju funkciju obrazovanja, ona nužno zalazi i u pitanje odgoja.

Uljudba je divni sklad odgoja i obrazovanja.

Uz malo smišljenosti nastavnik će bez poteškoće povezati jedno s drugim. Treba samo uvidavnosti i volje i svaka će nova spoznaja poslužiti svjesnijem otkrivanju samog sebe i svog humanog poziva u društvu. Ta činjenica uzajamnog odnosa nastave i odgoja, metodična izgradnja svijesti i odgovornosti, tvori osnovnu platformu za odgojni rad u nastavi, omogućuje mnogo više školi nego se to na prvi pogled čini. S malo više volje i smišljenijeg zalaganja škola bi i danas mogla najviše utjecati na pravilan odgoj mladih. Ona je pozvana da otkrije i istakne opće vrednote čovjeka i društva, da intelektualnom širinom protumači učeniku potrebu i imperativ osobnog odgoja, duhovne kulture, moralne izgradnje i ostvarenja.

Iako je, dakle, škola u našem stoljeću proširila okvire svoga rada, nije se odrekla svoje dvostruke zadaće: odgoja i obrazovanja. Međutim, kako smo već istakli, školski program s našom industrijskom kulturom i potrošačkom civilizacijom nije ostavio dosta mjesta za sam odgoj. Ako nastavnici i to malo istisnu, prijeti opasnost da škola postane samo znanstvena, ne više i odgojna ustanova. To se ne bi smjelo dogoditi. U današnjoj krizi odgoja bila bi to nova zapreka izgradnji boljeg društva i plemenitijeg čovjeka. Ako ikada, to je danas potrebno naglasiti i zahtjevati veću ulogu i utjecaj škole u odgoju i uljudbi suvremenog društva.

U VREVI

Alma Fides

Iz dana u dan mišljenjem potvrđujemo putanju postojanja, vraćamo se na početak. Koji je smisao gibanja, i nije li pojedinačna smrt odumiranje na sveukupnom tijelu stvorenoga sa svim dimenzijama prostora i vremena koje doživljujemo u sukcestivnosti bola?

Trpim, dakle: jesam. I ako jesam i postojim, jer krećem se i dišem, bol je pogon k Istini. Nema dakle apsurdna?

Prednost je čovjeka da misli. A misao ubija, ili vraća u Besmrtnost. Zavisi o usmjerenosti volje.

I nemir dokazuje postojanje Mira kao svoju negaciju. Kao što se noć raspoznaje po danu, dan po noći,

Rastočeni smo nemirom. U zraku. U lomljavi na asfaltu. U propinjanju kamena. U crtežima plakata koji izbezumljuju.

I zvona su utezi savjesti — i tjeraju u bijeg. Od nas samih, na odredišta koja ne opterećuju tjeskobe.

Susret je sudar s ponovljenim odjekom bola. Riječ izgovorena — nezgrapna i bez smisla — produbljuje jaz između duša. Nema mosta u toplini ukrštenih ruku, u strujanju pogleda Jakovljeve ljestve po kojima silaze anđeli.